МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

Інститут людини

«ЗАТВЕРДЖЕНО»
Вченою радою Інституту людини
Протокол № 6 від 22.03.2017 р.
Вчений секретар _____
Т.В.Мельніченко

ПРОГРАМА
ДОДАТКОВОГО ВСТУПНОГО ІСПИТУ ДО АСПІРАНТУРИ

НА ЗДОБУТТЯ НАУКОВОГО СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ ГАЛУЗІ ЗНАНЬ 05 СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 053 ПСИХОЛОГІЯ

«УХВАЛЕНО»
на спільному засіданні кафедри
загальної, вікової та педагогічної
та кафедри практичної психології
Протокол № 8 від 21 березня 2017

Завідувач кафедри
загальної, вікової та педагогічної
_____ О.П. Сергєєнкова

Завідувач кафедри
практичної психології
_____ О.М.Лозова

Київ – 2017

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Реформи у вищій освіті регламентовано Законом України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року. Відповідно до ст.5 цього нормативно-правового документа, науковий ступінь кандидата наук прирівнюється до доктора філософії. Підготовка докторів філософії, здійснюється за відповідними освітньо-науковими програмами на третьому рівні вищої освіти, посилюється її освітня складова. Особливо важливим є те, що саме на цьому рівні здійснюється інтеграція науки і освіти, а введення нового ступеня "доктор філософії" (PhD) виводить українську вищу освіту на якісно новий міжнародний рівень.

Докторант за новою системою професійної підготовки (як це прописано в «Зальцбурзьких принципах») не є учнем-студентом, а молодим науковцем і колегою старших викладачів, котрий навчається шляхом проведення власних досліджень і поширює результати власних досліджень в академічному середовищі, залучається до викладання на нижчих рівнях підготовки.

Отримання здобувачем можливості навчатися на третьому (докторському) рівні вищої освіти за спеціальністю «Психологія» базується на визначенні рівня його підготовки з основних психологічних дисциплін за програмою підготовки бакалавра та магістра таких як «Загальна психологія», «Вікова психологія», «Соціальна психологія», «Диференціальна психологія», «Психодіагностика» тощо. Для успішного складання вступного іспиту необхідно продемонструвати розуміння ключових проблем вікової та педагогічної психології, соціальної психології та психології в галузі поведінкових наук, етапів розвитку та сучасного стану науки в Україні та за рубежем, а також уміння виділяти проблематику в обраній галузі дослідження.

Програма для складання вступних іспитів за спеціальністю 053 «Психологія» сформована відповідно до програм підготовки фахівців в галузі психології за освітньо-кваліфікаційними рівнями “спеціаліст” та “магістр” і відповідає наступним вимогам:

1. Знати місце і роль сучасного психологічного знання в системі наукового простору, зв'язки з іншими психологічними галузями та іншими науковими дисциплінами,

вміти використовувати їх у розв'язанні як загальнонаукових, так і практичних проблем навчання і виховання творчої особистості; орієнтуватись в історії цих галузей, розуміти їх актуальні завдання на сучасному етапі розвитку.

2. Орієнтуватись в основних теоретико-методологічних проблемах сучасної вітчизняної та зарубіжної психології, розуміти її наукові принципи та категорії, вміти застосовувати їх у дослідницькій та практичній діяльності.

3. Вміти аналізувати і оцінювати основні теоретичні напрямки у розв'язанні проблем психічного розвитку людини; знати особливості психічного розвитку у різні вікові періоди (немовля, раннє дитинство, дошкільник, молодший школяр, підліток, старшокласник, юнацький і зрілий вік, старіння), бути обізнаним у підходах до вікової періодизації, мати чітке уявлення про основні типи соціальної активності людини: гру, учіння, спілкування, працю. Розуміти їх значення у психічному розвитку.

4. Бути обізнаним з основними закономірностями онтогенезу людини, знати психологічні закони розвитку пізнавальних процесів, мови і мовлення, емоційної і потребнісно-мотиваційної сфери, довільної (вольової) поведінки особистості, можливості їх використання у навчально-виховному процесі різних дитячих закладів, загальноосвітніх шкіл, середніх професійних закладів, вузів, зокрема у педагогічній діяльності вихователя, вчителя, викладача вищої школи. Розуміти роль навчання і виховання у психічному розвитку людини.

5. Усвідомлення здобувачами технологічного аспекту соціально-психологічного дослідження, а саме їх здатності до пошуку соціально-психологічних ресурсів і технологій з удосконалення інформаційно-комунікаційних процесів та спільної діяльності людей у різних сферах соціальної практики.

6. Орієнтуватись у методах та методології дослідження вікової, педагогічної та соціальної психології, програмах обробки матеріалу.

Форма проведення – екзамен.

Кількість питань у білеті – 3.

Тривалість підготовки – 30 хв.

Критерії оцінювання: завдання оцінюється за 100 бальною шкалою.

Критерії оцінювання відповідей на питання екзаменаційного білета

Кількість балів (max – 100)	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	Критерії
90 – 100	**«Відмінно»**	A	Виставляється за глибокі знання навчального матеріалу, що міститься в основних і додаткових рекомендованих літературних джерелах; вміння аналізувати явища, які вивчаються, у їхньому взаємозв'язку і розвитку, чітко і лаконічно; логічно і послідовно відповідати на поставлені запитання; вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних задач.
82 – 89	**«Дуже добре»**	B	Виставляється за ґрунтовні знання навчального матеріалу, аргументовані відповіді на поставлені запитання; вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язування практичних задач.
75 – 81	**«Добре»**	C	Виставляється за міцні знання навчального матеріалу, аргументовані відповіді на поставлені запитання, які, однак, містять певні (несуттєві) неточності; вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних задач.
69 – 74	**«Задовільно»**	D	Виставляється за посередні знання навчального матеріалу, мало аргументовані відповіді, слабке застосування теоретичних положень при розв'язанні практичних задач.
60 – 68		E	Виставляється за слабкі знання навчального матеріалу, неточні або мало аргументовані відповіді, з порушенням послідовності його викладання, за слабке застосування теоретичних положень при розв'язанні практичних задач.
1 – 59	**«Незадовільно»**	FX	Виставляється за незнання значної частини навчального матеріалу, істотні помилки у відповідях на запитання, невміння орієнтуватися під час розв'язання практичних задач, незнання основних фундаментальних положень.

ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ

Тема 1. Вікова психологія як галузь психологічної науки

Сутність, об'єкт і предмет вікової психології. Галузі вікової психології як науки. Основні проблеми психології вікового розвитку. Завдання вікової психології: теоретико-пізнавальні та практичні. Зв'язок вікової психології з іншими напрямками психології. Категоріальний апарат вікової психології. Поняття "віку" у психології. Поняття віку хронологічного, психологічного, біологічного та соціального.

Принципи досліджень у віковій психології: принципи детермінізму, об'єктивності, єдності психіки і діяльності, принцип розвитку. Класифікація методів вікової психології та специфіка їх застосування при вивченні вікових аспектів розвитку психіки. Організаційні методи у віковій психології (порівняльний, лонгітюдний, комплексний). Характеристика емпіричних методів вікової психології: спостереження, анкетування, бесіда, інтерв'ю, вивчення продуктів діяльності, експеримент, психодіагностичні методики.

Основні етапи історії розвитку вікової психології як науки. Головні напрями зарубіжної вікової психології. Різноманіття підходів до дослідження психічного розвитку дитини. Психоаналіз про закономірності психічного розвитку. Гуманістичний психоаналіз Е.Еріксона. Біхевіоризм про особливості розвитку дитини. Основні положення теорії соціального научіння. Гештальтпсихологія про цілісність розвитку психіки людини. Генетична та когнітивна психологія про закономірності розвитку інтелекту. Костюк Г.С. і розвиток вікової психології в Україні. Характеристика основних напрямів української вікової психології.

Тема 2. Періодизація та основні детермінанти психічного розвитку людини

Поняття „періодизація онтогенезу". Онтогенез та його фази. Особливості процесу психічного розвитку в онтогенезі (системність, циклічність, виникнення новоутворень, нерівномірність, періодичність).

Поняття про психічний розвиток. Рушійні сили психічного розвитку особистості.

Внутрішні суперечності - рушійні сили психічного розвитку: розбіжність між новими потребами, цілями, прагненнями особистості та рівнем оволодіння засобами для їх задоволення; розходження між збільшеними фізичними і духовними потребами і наявними формами взаємин і видами діяльності; розбіжності між наявними пізнавальними цілями, завданнями і способами дій; суперечності між досягненим рівнем розвитку індивіда і способом його життя; розбіжність між очікуваним, бажаним, майбутнім і теперішнім, між тим, до чого прагне особистість і тим, що в неї є; суперечності в розвитку нових потреб і мотивів діяльності, емоцій, становленні довільної регуляції поведінки, розвитку пізнавальних процесів та розумової діяльності тощо.

Співвідношення понять "розвиток", "дозрівання", "формування", "становлення". Чинники психічного розвитку: спадковість, середовище, активність. Біологізаторські та соціологізаторські підходи до проблеми розвитку психіки. Діалектична концепція розвитку психіки. Проблема співвідношення навчання і розвитку. Поняття про рівень актуального та зону найближчого розвитку дитини. Сензитивні періоди в розвитку дитини. Діяльність і спілкування як умови і засоби психічного розвитку.

Основні закономірності психічного розвитку: нерівномірність й гетерохронність, нестійкість, сенситивність, інтегрованість, пластичність та компенсація, наявність суперечностей. Аналіз основних концепцій психічного розвитку. Поняття "вікової кризи розвитку". Особливості стабільних та критичних періодів розвитку.

Тема 3. Психічний розвиток немовляти (від 0 до 1 року)

Пренатальний розвиток. Критичний період новонародженості. Характеристика змін способу життя при переході до постнатального дитинства. Значення безпомічності дитини. Принципова відмінність розвитку немовляти людини в перші тижні життя від розвитку маля тварини.

Критерії переходу від новонародженості до немовлячого періоду (фізіологічні і психологічні). Новоутворення немовлячого періоду. Соціальна ситуація розвитку.

„Комплекс пожвавлення" та його значення. Спілкування з дорослими та його значення в психічному розвитку немовляти. Розвиток форм спілкування. Розвиток рухів: хватання, маніпулятивні дії, ходіння. Розвиток сенсорної сфери. Розвиток мислення.

Розвиток пізнавальних процесів. Розвиток довільних рухів. Поява предметних дій. Початкові етапи розвитку мовлення. Криза першого року життя.

Необхідність виховання з перших днів життя та його психологічні особливості.

Тема 4. Психічний розвиток у ранньому дитинстві (від 1 до 3 років)

Ранній вік і його значення у подальшому розвитку дитини. Розвиток активності дитини, ускладнення її діяльності та стосунків з оточуючими людьми. Предметна діяльність і її значення для психічного розвитку в ранньому дитинстві.

Розвиток мовлення дитини раннього віку. Розвиток сенсорних і перцептивних процесів та дій. Розвиток пам'яті і мислення. Новоутворення пізнавальної сфери у період раннього дитинства.

Аналіз теорій Ж.Піаже, А.В.Запорожця, М.І.Лісіної, Д.Б.Ельконіна про психологічну структуру сенсомоторного інтелекту і перехід до його символічних форм.

Основні види гри та їх роль у психічному розвитку в ранньому дитинстві. Передумови появи сюжетно-рольової гри. Виникнення прагнення до самостійності. Поняття про „кризу 3-х років". Психологічні передумови переходу у шкільний вік.

Тема 5. Психічний розвиток у дошкільному віці

Соціальна ситуація розвитку в дошкільному дитинстві. Рольова гра як провідна діяльність дитини-дошкільняти, її психологічна сутність. Розвиток гри в дошкільному віці та її роль у психічному розвитку дитини-дошкільника. Значення гри для розвитку особистості. Елементи навчання і праці, їх місце і роль у психічному розвитку дитини. Продуктивні форми діяльності: конструювання, образотворча та інші види діяльності та їх роль у розвитку психіки.

Розвиток моторики. Сенсорний і перцептивний розвиток дошкільника. Особливості розвитку психічних процесів у дошкільному віці. Розвиток процесів пам'яті (довільного запам'ятовування, відтворення). Розвиток мови і мовлення. Мислення і уява дошкільника. Розвиток особистості. Формування емоційно-вольової сфери. Розвиток мотиваційно-потребнісної сфери, домінуючі мотиви діяльності і поведінки. Психологія здібностей та розвиток загальних і спеціальних здібностей дитини-дошкільника. Формування характеру в дошкільному віці.

Психологія дітей 6-річного віку. Формування передумов готовності до навчання в школі і методи її діагностики. Методи навчання 6-річок. Криза 6 - 7-ми років.

Тема 6. Психологічний розвиток в молодшому шкільному віці (6-10 років)

Вступ до школи як новий етап у житті дитини. Анатомо-фізіологічні особливості дитини молодшого шкільного віку.

Психологічна перебудова, пов'язана із вступом дитини до школи. Значення навчання в психологічному розвитку молодшого школяра. Формування ставлення до школи, учителів і учбових обов'язків. Засвоєння правил поведінки. Розвиток взаємин з однолітками. Зміна характеру ігрових стосунків.

Формування особистості молодшого школяра. Зміна в вольовій регуляції поведінки і діяльності. Розвиток емоційної сфери. Формування характеру і соціальної поведінки. Роль спілкування, гри, стосунків у розвитку особистості молодшого школяра.

Проблема вікових особливостей і вікових можливостей в засвоєнні знання в молодшому шкільному віці.

Навчання, виховання і розвиток особистості в молодшому шкільному віці в концепціях початкового навчання Л.С.Виготського, П.Я.Гальперіна, В.В.Давидова, Л.В.Занкова, Г.С.Костюка, М.А.Менчинської, А.О.Смирнова, Д.Б.Ельконіна.

Передумови переходу в підлітковий вік: самосвідомість і „Я-концепція", самооцінка, рефлексія, моральні засади поведінки та інші новоутворення.

Тема 7. Психічний розвиток у підлітковий період (10-11-14 років)

Анатомо-фізіологічна перебудова організму і пубертат протягом підліткового етапу і психічний розвиток. Акселерація та її причини. Аналіз теорій підліткового віку (В.Штейн, Ш.Бюллер, Л.С.Виготський та ін.). Соціальна ситуація розвитку у підлітковий період. Перебудова учбової діяльності та її психологічні наслідки. Усвідомлення власної позиції у суспільстві і своїх можливостей як основне психологічне новоутворення підліткового віку. Виникнення і форми прояву „почуття дорослості" та їх джерела. Кризи підліткового періоду.

Формування особистості в підлітковому віці. Розвиток самосвідомості. Самооцінка і рівень домагань. Емоційно-вольовий розвиток. Прагнення до самовиховання. Формування систем потреб, інтересів і мотивів, їх зміст і структура. Особливості соціальної поведінки підлітків. Виникнення нового типу спілкування і міжособових стосунків. Тенденції до перебудови взаємин з дорослими і однолітками. Морально-етичні погляди підлітків.

Особливості характеру підлітків і психологічні причини інфантильності в підлітковому віці.

Розвиток пізнавальних процесів в підлітковому віці. Розвиток уваги, пам'яті, логічного мислення, мови і мовлення.

Розвиток пізнавальних інтересів. Перші ознаки професійної спрямованості. Психологічні особливості навчання підлітків. Зростання самостійності у навчанні - перехід до елементів самоосвіти.

Трудова діяльність та її значення для формування особистості підлітка. Психологічні особливості організації суспільно-корисної діяльності в підлітковий період. Розвиток здібностей і творчої активності підлітків.

Психологічні передумови переходу у новий період розвитку - старший шкільний вік.

Тема 8. Психологія раннього та старшого юнацького віку

Фактори психічного розвитку в ранньому юнацькому віці (15-17 років): соціальна ситуація в розвитку особистості; фізичний розвиток; явище акселерації; спілкування з дорослим і ровесниками; статева поведінка. Розвиток пізнавальних процесів і здібностей в старшому шкільному віці. Учбова діяльність і виникнення на її основі передумов професійної діяльності.

Особливості самосвідомості особистості в ранньо-юнацькому віці, виникнення потреби у самовизначенні. Мотиви учіння. Ціннісні орієнтації і морально-етичні установки та ідеали в ранньо-юнацькому віці. Розвиток емоційно-вольової сфери і характеру.

Навчання і професійне самовизначення старшокласників. Психологічні проблеми трудової діяльності в період ранньої юності. Формування життєвих цілей як фактор розвитку особистості старшокласників. Я-концепція особистості в ранньо-юнацькому віці та самовиховання старшокласників.

Психологічна характеристика старшого юнацького віку (18-25 років). Студентський вік. Психологічні проблеми професійного самовизначення в старшому юнацькому віці. Професійний вибір і набуття спеціальності. Професійні інтереси та запити. Учбова діяльність і навчання у старшому юнацькому віці. Самоосвіта у старшому юнацькому віці.

Особливості розвитку пізнавальних процесів та їх зумовленість професійною діяльністю. Проблема формування професійних мотивів, інтересів, професійних здібностей і якостей особистості в старшому юнацькому віці. Сімейні орієнтації юнаків і дівчат.

Тема 9. Психологія зрілого віку

Проблема періодизації періодів зрілості. Огляд класифікації періодів зрілості (Б.Г.Ананьєв, Е.Еріксон). Біологічна і соціальна роль періоду зрілості. Різноманітність діяльностей і всіх форм соціальної активності. Досягнення найбільшої продуктивності

праці.

Аналіз теорії зрілості як плато у психічному розвитку особистості. Пізнавальна діяльність зрілої людини та її можливості. Розвиток функціональних відношень між окремими психічними процесами, їх структура та її залежність від характеру професійної діяльності та удосконалення в ній.

Місце людини в суспільстві, ступінь її активності у суспільному процесі як визначальні моменти розвитку особистості зрілої людини, Свідомість і самосвідомість в період зрілості, Особливості потребнісно-мотиваційної сфери дорослої людини, її інтереси і запити. Специфіка емоційного життя.

Соціальні контакти в період зрілості. Сім'я і сімейні стосунки в житті зрілої людини. Асоціальні явища в житті дорослої людини та їх вплив на особистість. Психологічні проблеми в зв'язку з віковими змінами в період зрілості.

Тема 10. Психологія старіння і старості (геронтопсихологія)

Періодизація старіння і старості. Теорії старіння. Історичний характер тривалості життя і строків настання старості. Припинення активної виробничої діяльності як основна ознака соціального старіння.

Психологічні зміни в особистості старої людини: зміни в просторовій орієнтації, рухах, логічних міркуваннях, потребах, мотивації, емоційно-вольовій сфері. Профілактика старіння.

Проблема трудової і громадської діяльності в період старості.

Ставлення старої людини до старості як психологічна проблема. Проблема навчання і профорієнтації в період старіння. Проблеми геронтології і місце в них питань руйнування (розпаду) психічної діяльності особистості. Питання довголіття і творчої життєдіяльності (І.П.Павлов, І.Мєчніков, Богомолець та ін.).

Проблема ставлення до старих людей та надання їм соціальної допомоги.

ПЕДАГОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ

Тема 1. Предмет, завдання і методи педагогічної психології

Місце педагогічної психології в системі психологічної науки. Навчання і виховання як предмет педагогічної психології.

Основна система термінів: учіння, засвоєння, навчання, виховання, научіння, розвиток, формування, знання, вміння, навички.

Розділи педагогічної психології: психологія навчання; психологія виховання; психологія вчителя, їх характеристика.

Завдання педагогічної психології на сучасному етапі її розвитку. Основна проблематика. Зв'язок педагогічної психології з іншими науками (педагогіка, методика, загальна і вікова психологія, фізіологія тощо). Взаємність і багатозначність цих зв'язків.

Методи педагогічної психології. Залежність змісту методу від предмету вивчення. Принципи побудови досліджень з педагогічної психології (об'єктивність, вивчення психічних явищ у їх розвитку, цілісність психічної діяльності та ін.). Характеристика конкретних методів педагогічної психології: спостереження та його види; експеримент та його види; вивчення продуктів діяльності; генетичний метод; моделювання; метод зрізів; тести та їх види; статистичні та математичні методи.

Історичний розвиток педагогічної психології як науки. Початковий етап розвитку педагогічної психології (кінець XIX - початок XX ст.): розвиток педагогічної психології в США та Європейських країнах (Німеччина, Франція, Англія, Швейцарія та ін.). Передумови розвитку педагогічної психології в Україні та Росії (Києво-Могилянська академія), Г.Сковорода, М.Ломоносов, В.Татищев, М.Новіков, Т.Шевченко та ін. Розвиток педагогічної психології у радянський період (П.Блонський, Л.Виготський, П.І.Зікченко, Л.Божович, П.Гальперін, Г.Костюк, О.Леонтьєв, Н.Менчинська, Д.Ніколаєнко, С.Рубінштейн, І.Синиця, Д.Ельконін).

Сучасний стан розробки проблем педагогічної психології в Україні (Г.Бал, С.Максименко, Г.Середа, О.Чебикін та ін.).

Тема 2 . Навчання, виховання і розвиток

Взаємозв'язок дозрівання, навчання і виховання. Роль навчання і виховання у психічному розвитку, їх взаємозв'язок.

Умови оптимізації навчання (врахування рівня і своєрідності наявного ступеня психічного розвитку; навчання і „сенситивні" періоди розвитку психіки; поняття „зони найближчого розвитку"; проблеми вікових можливостей і меж у засвоєнні знань).

Інтеріоризація засвоюваних типів і структур діяльності у процесі розвитку.

Виховання і розвиток особистості, їх взаємозв'язок. Перетворення соціального у психологічне, зовнішнього у внутрішнє в процесі психічного розвитку і виховання. Роль спілкування у вихованні особистості. Активність особистості у виховному процесі.

Тема 3.1. Психологія навчання

Психологічна характеристика періоду навчання.

Основні теоретичні та експериментальні підходи до вивчення процесів навчання і учіння. Теорії навчання і учіння в зарубіжній психології. Біхевіористичні та необіхевіористичні теорії навчання: Торндайк, Уотсон, Скіннер, Толлмен, Міллер, Хал.

Концепція учіння з позицій гештальтпсихології та функціоналізм.

Учіння з позиції концепції розумового розвитку Ж.Піаже. Теорії учіння когнітивно-психологічні орієнтації.

Психологічні теорії навчання і учіння в радянській психології.

Учіння як процес активного засвоєння системи знань, вмінь і навичок (асоціативно-рефлекторні теорії: Богоявленський Д.М., Менчинська А.О., Самарін Ю.О.). Теорія поетапного формування розумових дій (Гальперін П.Я., Тализіна Н.Ф.). Концепція учіння Д.Б.Ельконіна. Концепція учіння теоретичного узагальнення В.В.Давидова, концепція учбової діяльності Л.В.Занькова.

Концептуальні підходи до навчання і учіння в психологічних працях Г.С.Костюка, С.Д.Максименка та інших українських психологів.

Тема 3.2. Психологічна характеристика процесу навчання

Поняття: навчання, учіння, научіння, їх зв'язок. Навчання як управління учінням (учбовою діяльністю школярів).

Функціональна структура управління: мета, виявлення актуального (вихідного) стану готовності учнів до навчання; розробка програми навчального впливу; одержання інформації про результати навчання (зворотній зв'язок); опрацювання інформації, що була одержана з каналу зворотнього зв'язку і вироблення програм коригуючих впливів; реалізація коригуючих впливів.

Основні принципи і закономірності управління процесом формування знань, умінь та навичок. Психологічні проблеми якості знань, принципи їх діагностики. Психологічні питання застосування знань.

Психологія засвоєння системи наукових понять у школі.

Психологічна природа, основні етапи і умови формування узагальнень у процесі навчання. Формування системи наукових понять на основі психологічних закономірностей мислення.

Загальні психологічні закономірності формування уваги, пам'яті, сприймання, мислення, уяви у процесі навчання. Психолого-педагогічні умови розвитку творчого мислення і пізнавальних здібностей учнів у процесі навчання.

Психолого-педагогічні аспекти методів навчання. Проблеми навчання. Програмоване навчання. Розвивальне навчання. Модульне навчання. Ігрові методи навчання та їх психологічні засади.

Тема 3.3. Психологічний аналіз учіння

Поняття про учіння. Учень як суб'єкт учбової діяльності.

Структура учіння та її основні характеристики. Аналіз учбової діяльності за теорією П.Я.Гальперіна (структурний і функціональний аналіз учіння; основні психологічні характеристики пізнавальних дій; типи орієнтації; етапи засвоєння нових видів діяльності).

Особливості та закономірності розвитку психічних процесів у перебігу учбової діяльності. Знання як елемент пізнавальної діяльності. Психологічні закономірності формування наукових понять і логічного мислення. Співвідношення знань, умінь і навичок та вікові можливості їх засвоєння. Фактори, що впливають на процес учіння. Проблема оцінки і самооцінки, контролю і самоконтролю учбової діяльності.

Мотивація учіння. Поняття про мотиви учіння та їх види. Ієрархія мотивів. Мотив як необхідна умова прийняття учбової задачі. Психологічні умови розвитку пізнавальної мотивації в процесі навчання. Пізнавальний процес як мотив учіння та умова його формування. Розвиток мотивів учбової діяльності в процесі навчання. Психологічне дослідження мотивів учіння у вітчизняній та зарубіжній психології.

Психологічні принципи неуспішності у навчанні. Типи невстигаючих учнів. Діти з тимчасовими затримками в розумовому розвитку та особливості роботи з ними.

Індивідуальні особливості учіння і засвоєння знань в школі. Психологія загальних здібностей та індивідуальна успішність засвоєння знань, умінь і навичок. Індивідуальний стиль діяльності школярів. Розвиток творчих здібностей учнів в процесі навчання. Діагностика здібностей до засвоєння знань та індивідуальних відмінностей. Методи діагностики загальних і спеціальних. здібностей (лінгвістичних, математичних, літературних і технічних). Психологічна діагностика евристичних здібностей учнів (дослідницька активність, здатність формувати запитання і проблеми у розв'язанні нових задач і уміння ставити нові завдання).

Дослідження українських психологів з проблем формування наукових понять у процесі учбової діяльності (Г.С.Костюк, Т.В.Косма, С.Д.Максименко, Д.Ф.Ніколаєнко, І.О.Синиця, Л.М.Проколієнко, В.І.Абраменко, П.Р.Чамата, М.В.Вовчик-Блакитна та ін.).

Дослідження українських психологів з психології засвоєння знань учнями (Г.С.Костюк, П І.Зінченко, С.Д.Максименко, О.М.Раєвський, Л.М.Проколієнко, Д.Ф.Ніколаєнко, І.О.Синиця та ін.

Тема 4. Психологія виховання

Виховання як формування цілісної особистості. Психологічні закономірності та механізми формування особистості.

Проблеми потреб і мотивів особистості та їх виховання в сім'ї і школі.

Психологічні проблеми всебічного і гармонійного розвитку особистості в процесі виховання. Психологія морального виховання. Моральна основа особистості. Вплив спілкування і різних видів діяльності (гри, учіння, суспільно-корисної, трудової та ін.) на формування моральних основ особистості. Моральні уявлення і моральні вчинки. Психологічна структура вчинку як одиниці соціальної поведінки. Вольова поведінка та її виховання.

Оцінні еталони (моральні, естетичні та ін.) в структурі поведінки дітей різного віку. Проблема контролю і самоконтролю в соціальній поведінці.

Психологічні проблеми статевого виховання. Виховання психологічної готовності до шлюбу і сімейного життя у родині та школі. Статево-рольове виховання хлопців і дівчат у сім'ї та школі.

Психологічні основи виховання дітей з відхиленнями у поведінці. Форми відхилень у поведінці. Профілактика і запобігання виникненню відхилень у поведінці.

Психологічні основи трудового виховання. Психолого-педагогічні умови формування у дітей позитивного ставлення до праці. Формування психологічної готовності до праці. Психологічні основи професійної орієнтації учнів.

Психологічні основи індивідуального підходу у процесі виховання особистості. Виховання і самовиховання волі і характеру.

Психологічні особливості сімейного виховання. Спілкування і взаємодія в сім'ї як фактор виховання особистості. Психологічні умови підвищення виховного впливу сім'ї на виховання особистості.

Проблема врахування ефективності виховного процесу. Психологічні критерії вихованості. Методи вивчення виховного процесу та його впливу на формування особистості (методи вивчення моральних якостей, самооцінки тощо).

Дослідження з проблем виховання в українській психологічній науці: Г.С.Костюк, Д.Ф.Ніколенко, О.І.Синиця, П.Р.Чамата, С.Д.Максименко та ін.

Тема 5. Психологічні основи професійної діяльності вчителя

Психологічні вимоги до професійної діяльності вчителя у процесі навчання і виховання учнів різного віку. Особистість вчителя та індивідуальний стиль його діяльності. Особливості реалізації вчителем навчальної, виховної, організаційної та інших видів діяльності. Психологічні умови і принципи педагогічного спілкування вчителя з учнями, його види і функції. Психологія стосунків учителя з учнями різного віку. Конфлікт у міжособових стосунках учителя з учнями, між учнями; запобігання їх виникненню та їх подолання.

Формування особистості вчителя. Педагогічні здібності, їх структура та умови формування. Особистість вчителя та педагогічний такт. Основи педагогічної майстерності вчителя.

Індивідуальний підхід учителя до учнів у навчально-виховному процесі. Вивчення вчителем психологічних особливостей учнів як основа індивідуального підходу до них у процесі навчання і виховання. Виявлення спрямованості особистості учнів, їх інтересів і мотивів. Психологічні проблеми диференційованого підходу вчителя до виховання хлопців і дівчат. Робота вчителя з сім'ями учнів.

Література

Основна

1. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания. – СПб.: Питер, 2001. – 272 с.
2. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – СПб.: Питер, 2010. – 464 с.
3. Вікова та педагогічна психологія. За ред. Скрипченка О.В. – К.: Просвіта, 2001. – С. 281 – 413.
4. Власова О.І. Педагогічна психологія. – К.: Либідь, 2005. – 400 с.
5. Забродський М.М. Педагогічна психологія. – К.: Либідь, 2000. – 352 с.
6. Лефрансуа Ги. Прикладная педагогическая психология. – СПб.: Прайм-Еврознак, 2005. – 416 с.
7. Крайг Г. Психология развития. – СПб.: Питер, 2000 – 992 с.
8. Немов Р.С. Психология: В 3 кн. – 3-е изд. – М.: Владос, 1999. – Кн. 2: Психология образования. – 608 с.
9. Психология возрастных кризисов: хрестоматия / Сост. К.В. Сельченок. – Мн.: Харвест, 2003. – 453 с.
10. Психология зрелости: хрестоматия / Под ред. Райгородского Д.Я. – Самара: Бархат-М, 2003. – 768 с.
11. Психология старости: хрестоматия / Под ред. Райгородского Д.Я. – Самара: Бархат-М, 2004. – 736 с.
12. Психология человека от рождения до смерти: Психологический атлас человека / Под ред. А.А. Реана. – СПб.: Евро-Прайм, 2007. – 651 с.
13. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста. – СПб.: Питер, 2000. – 656 с.

14. Родители и дети: хрестоматия / Под ред. Райгородского Д.Я. – Самара: Бархат-М, 2003. – 784 с.
15. Рыбалко Е.Ф. Возрастная и дифференциальная психология. – СПб.: Питер, 2001. – 459 с.
16. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія. – К.: Академвидав, 2009 – 360 с.
17. Сергєєнкова О.П., Столярчук О.А. Вікова психологія. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – с.
18. Сергєєнкова О.П. Педагогічна психологія / О.П. Сергєєнкова, О.А. Столярчук, О.П. Коханова, О.В. Пасєка. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 376 с.
19. Столярчук О.А. Психологія сучасної сім'ї. – Кременчук: ПП Щербатих О.В., 2015. – 136 с.
20. Шеффер Д. Дети и подростки: психология развития. – СПб: Питер, 2003. – 976 с.

Додаткові наукові джерела

1. Баженов В.Г. Воспитание педагогически запущенных подростков. – К., 1986.– 90 с.
2. Байярд Р.Т., Байярд Д. Ваш беспокойный подросток. – М., 1991. – С. 27-48.
3. Берн Р. Развитие Я-концепции и воспитание / Р.Берн. - М., 1986.
4. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – М., 1968. – 464 с
5. Бодалев А. А. Личность и общение. — М., 1983.
6. Бодрова Е. В. и др. Опыт построения психолого-педагогической концепции дошкольного воспитания // Вопросы психологии. —1989. — № 3.
7. Божович Л. И. Этапы формирования личности в онтогенезе // Вопросы психологии. — 1978. — № 4.
8. Боришевский М. И. Психологические особенности самосознания подростков. — К., 1981.
9. Боришевский М. И. Развитие саморегуляции поведения школьников: Автореф. дис. докт.пед. наук. — К., 1992.
10. Боришевський М. Й. Духовні цінності як детермінанти самоактивності особистості у вихованні й самовихованні // Психологія самоактивності учнів у виховному процесі: Навч.-метод, посібн. / За ред. М. Й. Боришевського. — К.: ЗМН, 1998.
11. Боришевський М. Й. Теоретичні й методологічні засади дослідження самоактивності учнів у виховному процесі // Психологія самоактивності учнів у виховному процесі: Навч.-метод, посібн. / За. ред. М. Й. Боришевського. — К.: ЗМН, 1998.
12. Булаева К. Б., Павлова Т. А. Роль образования в возрастных изменениях ряда психологических характеристик человека // Вопросы психологии. — 1986. — № 1.
13. Власова О.І. Педагогічна психологія. – К.: Либідь, 2005. – 400 с.
14. Возрастная и педагогическая психология / под ред. М. В. Мухиной. - М. : Просвещение, 1984.
15. Ващенко Г. Виховний ідеал. — Полтава, 1994.Возрастная и педагогическая психология / Под ред. М. В. Мухиной. — М.: Просвещение, 1984.
16. Возрастная и педагогическая психология / Под ред. М. В. Гамезо. — М., 1984.
17. Возрастная и педагогическая психология / Под ред. А. В. Петровского. — М., 1979.
18. Возрастная психология взрослых / Под общ. ред. Д. Г. Ананьева. — Л., 1971. — Вып. 1, 2.
19. Возрастные особенности психических функций взрослых в период зрелости (41—46 лет) / Редкол.: Я. И. Петров, Л. Н. Фоменко. — М., 1984.
20. Возрастные особенности умственной деятельности взрослых // Под ред. Е. И. Степанова. — М., 1974.
21. Выготский Л. С. Кризис 3-х лет // Собр. соч.: В 6 т. — М., 1992. — Т. 4.
22. Выготский Л. С. Младенческий возраст // Собр. соч.: В 6 т. — М., 1992. — Т. 4.
23. Выготский Л. С. Проблема возраста // Собр. соч.: В 6 т. — М., 1984. — Т. 4.

24. Выготский Л. С. Ранний возраст// Собр. соч.: В 6т. — М., 1992. — Т. 4.
25. Гамезо М. В. Возрастная психология: личность от молодости к старости: уч. пособие / [М. В. Гамезо, В. С . Герасимова и др.]. - М.: Педагогическое общество России, Изд. дом "Ноосфера", 1999.
26. Гроф С, Хэлифакс Дж. Человек перед лицом смерти: Пер. с англ. — М.: Изд-во Трансперсонального института, 1996.
27. Донченко Е. А., Титаренко Т. М. Личность, конфликт, гармония. — К., 1987.
28. Дошкільна педагогічна психологія. — К.: Вища школа, 1987.
29. Дубина Т. Л., Разумович А. Н. Введение в експериментальную геронтологию. — Минск, 1975.
30. Егорова М. С, Матюрина Т. В. Развитие как предмет психогенетики // Вопросы психологии. — 1992. — № 5—6.
31. Забродський М.М. Вікова психологія – К., 1998.
32. Занков Л. В. К проблеме обучения и развития // Вопросы психологии. — 1974. — № 3.
33. Зинченко В. П. Проблемы психологии развития // Вопросы психологии. — 1991. — № 4—5.
34. Зинченко В. П. Проблемы психологии развития // Вопросы психологии. — 1992. — № 5—6.
35. Ильин Е. П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины. – СПб.: Питер, 2002. – 544 с.
36. Кле М. Психология подростка. – М., 1991. – С. 109-132.
37. Крайг Г. Психология развития. – СПб.: Питер, 2000. – 992 с.
38. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения. — Ростов-на-Дону, 1996.
39. Коган Л. Н. Человек и его судьба. — М., 1988.
40. Коломинский Я. Л., Панько Е. А. Учителю о психологии детей шестилетнего возраста. — М.: Просвещение, 1988.
41. Кон И. С. Психология старшеклассника. — М., 1989.
42. Кон И. С. Психология юношеской дружбы. — М., 1973.
43. Конунго М. Биохимия старения. — М., 1982.
44. Костюк Г. С. Вікова психологія. — К., 1978.
45. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. — К., 1989.
46. Краснова О. В. “Мы” и “Они”: эйджизм и самосознание пожилых людей // Психология зрелости и старения. — 2000. — № 3.
47. Крутецкий В. А. Основы педагогической психологии. — М.: Просвещение, 1972.
48. Кулагина И. Ю., Колюцкий В. Н. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека. Учебн. пособ. — М.: ТЦ “Сфера”, 2001.
49. Кутішенко В.П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій). – К., 2005. – 109с.
50. Кутішенко В.П. Ставицька С.О. Психологія розвитку та вікова психологія: Практикум: Навч. посіб. – К.:Каравела, 2009. – 338с.
51. Практикум по возрастной и педагогической психологии /Под ред. А.И.Щербакова. – М., 1987
52. Психология подростка: Учебник/Под ред. Чл.-кор. РАО А. А. Реана. - СПб.: "Прайм-Евро-ЗНАК", 2003. - 480 с.
53. Психология человека от рождения до смерти. /под. ред. Реана А.А. – СПб.: Прайм-Еврознак, 2002.
54. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста. – СПб.: Питер, 2000. – 624 с.
55. Эльконин Д.Б. Детская психология (развитие ребёнка от рождения до семи лет). – М., 1990

56. Леви Г. Учимся всю жизнь. — М., 1983.
57. Лидерс. А. Т. Кризис пожилого возраста — гипотеза о его содержании // Психология зрелости и старения. — 2000. — № 2.
58. Максименко С. Д. Генетическая психология (Методологическая рефлексия проблем развития в психологии). — М.: Рефл.-бук, К.: Ваклер, 2000.
59. Максименко С. Д. Основи генетичної психології: Навч. посібн. — К.: НПЦ "Перспектива", 1998.
60. Мингамива М. Р. Взрослость: типы и контексты анализа // Психология зрелости и старения. — 2000. — № 1.
61. Моргун В. Ф. Концепція багатовимірного розвитку особистості та її застосування // Філософська і соціологічна думка. — 1992. — № 2.
62. Обозов Н. Н. Психология взрослого человека. — СПб., 1995.
63. Обухова Л. Ф. Возрастная психология. Учебн. пособ. — М.: Педагогическое общество России. — 1999.
64. Особенности обучения и психического развития школьников 13— 17 лет/ Под ред. И. В. Дубровиной. — М.: Педагогика, 1982.
65. Педагогічна психологія / За ред. Л. М. Прокопенко. — К., 1991.
66. Пиняева С. Е., Андреев Н. В. Личностное и профессиональное развитие в период зрелости // Вопросы психологии. — 1998. — № 2.
67. Практикум по возрастной и педагогической психологии. — М.: Просвещение, 1987.
68. Проблемы долголетия / Отв. ред. В. В. Алпатов. — М., 1962.
69. Проблемы этического развития ребенка //Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии / Под ред. И. И. Ильясова, В. Я. Ляудис. — М., 1981.
70. Психология личности и образ жизни / Отв. ред. Е. В. Шорохова. — М., 1987.
71. Реан А. А. Акмеология личности // Психологический журнал. — 2000. — Т. 21. — № 3.
72. Розвиток моральних переконань школярів / За ред. М. Й. Боришевського. — К., 1986.
73. Рыбалко Е. Ф. Возрастная и дифференциальная психология. — СПб.: Изд-во "Питер", 2001.
74. Савчин М.В. Василенко Л.П. Вікова психологія: начальний посібник. – К.:Академвидав, 2005. – 360 с.
75. Скиннер Б. Оперантное поведение // История зарубежной психологии. 30-е — 60-е годы XX века. — М., 1986.
76. Слободчиков В. И. Категория возраста в психологии и педагогике развития // Вопросы психологии. — 1991. — № 2.
77. Сергєєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасєка О.В. Вікова психологія. Навч. посіб. – К.: «Центр учбової літератури», 2012. – 346с.
78. Старовойтенко Е. Б. Жизненные отношения личности. — К.: Лыбидь, 1992.
79. Степанова Е. И. Умственное развитие и обучаемость взрослых. — Л., 1981.
80. Стиль человека: психологический анализ / Под ред. А. В. Либина. — М.: Смысл, 1998.
81. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори. — К., 1983.
82. Феномен долгожительства / Отв. ред. С. И. Брук. — М. 1982.
83. Франкл В. Человек в поисках смысла: Сборник. Пер. с нем. — М., 1990.
84. Франселла Ф., Баннистер Д. Новый метод исследования личности. — М., 1987.
85. Фролькис В. В. Старение и биологические возможности организма. — М., 1975.
86. Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии. — М.: Просвещение, 1987.
87. Хрипкова А. Г., Колесов Д. В. Дівчинка. Підліток. Дівчина. К.: Рад. школа, 1985.
88. Хрипкова А. Г., Колесов Д. В. Мальчик. Подросток. Юноша. — М.: Просвещение,

1982.
89. Холодная М. А. Психология интеллекта: Парадоксы исследования. — СПб.: Изд-во "Питер", 2002.
90. Шай К. Интеллектуальное развитие взрослых // Психологический журнал. — 1998. — Т. 19. — № 6.
91. Шапиро В. Д. Социальная активность пожилых людей в СССР. — М., 1983.
92. Щотка О. П. Вікова психологія дорослої людини: Навч. видання. — Ніжин: Редакційно-видавничий відділ НДПУ, 2001.
93. Эльконин Д. Б. Введение в психологию развития. — М., 1994.
94. Эльконин Д. Б. К проблеме периодизации психического развития в детском возрасте // Вопросы психологии. — 1971. — №4.
95. Эриксон Э. Идентичность: юность, кризис. — М., 1996.

СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

Тема 1. Загальна теорія і методологія соціальної психології

Мета соціальної психології. Предметна сутність та структура соціальної психології. Категорії соціальної психології. Функції та завдання соціальної психології. Взаємозв'язки соціальної психології з іншими галузями знання: загальною психологією, соціологією, психологією особистості, психологією управління, віковою психологією, етнопсихологією, акмеологією.

Основні підходи до визначення предмета та об'єкта соціальної психології. Розуміння предмета соціальної психології у вітчизняній, європейській та американській традиції. Співвідношення поняття «соціальне» та «психічне». Практичне значення й задачі соціальної психології на сучасному етапі суспільного розвитку.

Передумови виникнення соціальної психології як самостійної галузі знання. Соціально-психологічні ідеї в працях античних мислителів і філософів нового часу. Виділення емпіричної соціальної психології та створення перших соціально-психологічних теорій (В. Вундт, Г. Тард, Г. Лебон, Мак-Дауголл). Перші експериментальні дослідження й оформлення соціальної психології в самостійну науку.

Розвиток соціальної психології за рубежем. Основні сучасні концепції західної соціальної психології. Розвиток течій необіхевіоризму (Б.Скінер, Дж.Хоманс, П.Блау), психоаналізу (Е.Фромм, К.Хорні, В.Шутц), інтеракціонізму (Г.Мід), когнітивізму (Ф.Хайдер, Т.Ньюкомб, Л.Фестінгер, М.Розенберг), гуманістичної психології (К.Роджерс).Європейська критика американської соціальної психології.

Становлення і розвиток вітчизняної соціальної психології. Внесок радянських і пострадянських психологів у розвиток соціальної психології. Розвиток соціальної психології в наш час. Актуальні проблеми сьогодення.

Тема 2. Проблема особистості в соціальній психології

Особистість з погляду соціальної психології. Поняття індивід, індивідуальність, особистість. Особливості взаємозв'язку особистості і суспільства.

Історія дослідження проблеми особистості. Соціально-психологічні теорії особистості: психоаналіз, біхевіоризм, гуманістична психологія, екзистенціальна психологія, трансакційний аналіз, акмеологічний підхід до вивчення особистості. Основні сучасні підходи до пізнання феномена особистості у соціальній психології. Проблема соціального і біологічного в особистості. Соціально-психологічна природа особистості. Соціально-психологічні якості особистості. Атрибути особистості: свідомість, динамічність, активність, неповторність. Ознаки особистості.

Соціально-психологічні орієнтири дослідження особистості. Структура особистості (К. Платонов, О. Леонтьєв, Б. Паригін, Б. Ананьєв). Основні складові соціально-психологічної структури особистості: «Я-концепція», «Я-образ», самооцінка,

ментальність, ціннісно-смислова сфера, когнітивна сфера, емоційно-психічні стани, мотиваційна сфера, локус контролю, статусно-рольові параметри та ін.

Тема 3. Соціально-психологічні проблеми соціалізації особистості

Сутність процесу соціалізації особистості. Зв'язок соціалізації з адаптацією та розвитком. Основні сфери соціалізації особистості: діяльність, спілкування, самосвідомість. Різні підходи щодо етапів процесу соціалізації (Г.Андреєва та ін.). Первинна та вторинна соціалізація особистості. Структура процесу соціалізації. Критерії соціалізованості особистості. Інститути та агенти соціалізації. Роль сім'ї та дитячих закладів у первинній соціалізації людини. Школа як засіб соціалізації через систему освіти та виховання. Середні та вищі навчальні заклади як інститути вторинної соціалізації. Трудові колективи та громадські організації як інститути соціалізації. Вплив великих соціальних груп на процес соціалізації.

Основні соціально-психологічні механізми соціалізації. Стихійні та цілеспрямовані механізми соціалізації. Механізми «зсування мотиву на ціль», ідентифікація, наслідування, прийняття та засвоєння соціальних ролей, навіювання, переконання, соціальна фасилітація, конформність. Вікові кризи життя і процес соціалізації індивіда. Поняття ідентичності і соціально-психологічної стабільності. Асоціальні прояви особистості: девіантна поведінка, делінквентна поведінка, суїцидальна поведінка. Соціалізація, десоціалізація, ресоціалізація.

Соціальна установка та її вплив на поведінку особистості. Поняття соціальної установки (атитюд), структура соціальної установки. Структура атитюда за М.Смітом: когнітивний (пізнавальний), афективний (емоційний) та конативний (поведінковий) компоненти. Система диспозиційних утворень, які регулюють поведінку і діяльність людини (за В. Ядовим). Функції соціальної установки: випереджувальна та регулятивна.

Тема 4. Особистість у групі

Самосвідомість особистості як чинник становлення у групі. Проблема «Я» в структурі особистості у творах вітчизняних та зарубіжних психологів. Становлення «Я-концепції». Структура самосвідомості: самопізнання, самооцінка, самоконтроль. Наслідки позитивної і негативної самооцінки. Механізми формування самооцінки. Самоконтроль, відмінності між людьми з високим і низьким самоконтролем. Самоповага. Самоефективність.

Специфіка входження особистості в групу. Соціальні норми. Фаза адаптації. Фаза індивідуалізації. Фаза інтеграції. Індивідуальні особливості людини і зовнішні поведінкові вияви (темперамент, характер, інтереси, здібності, емоції, воля, мотиви та ін.).

Статусно-рольові характеристики особистості. Соціальний статус як показник місця особистості у суспільстві та її приналежності до певних груп. Влада й авторитет. Престиж. Показники престижу. Соціальна позиція. Соціальна роль. Форми рольової ідентичності: статева; етнічна; групова; політична. Соціальний ранг.

Статево-рольові параметри особистості. Поняття «гендер». Формування гендерних стереотипів. Статеві та гендерні ролі. Поведінка особистості і соціальна напруженість.

Тема 5. Спілкування як феномен соціальної психології

Соціально-психологічна специфіка спілкування. Потреба у спілкуванні, потреба в усамітненні. Роль спілкування в житті людини. Взаємозв'язок спілкування і діяльності. Особистість у контексті спілкування: основні рівні. Основні потреби особистості у спілкуванні. Основні характеристики спілкування. Різні підходи до визначення структури спілкування. Перцептивний, комунікативний, інтерактивний компоненти спілкування.

Макрорівень, мезорівень, мікрорівень спілкування. Функції спілкування: інформаційно-комунікативна, регуляційно-комунікативна, афективно-комунікативна (Б.Ломов).

Види спілкування: за результативністю спільної взаємодії та досягнутим ефектом, за безпосередністю контактів, за типом зв'язків між учасниками, за тривалістю взаємодії.

Стратегії спілкування. Стратегії конфліктного спілкування: конкуренція, уникання, пристосування, співробітництво, компроміс. Основні стилі спілкування: авторитарний, демократичний, ліберальний.

Засоби спілкування: вербальні та невербальні. Форми спілкування: бесіда, розмова по телефону, переговори, збори.

Тема 6. Міжособистісна комунікація та взаємодія

Сутність міжособистісної комунікації. Поняття «комунікація». Специфіка міжособистісної комунікації. Види і форми комунікації: аксіальна та ретиальна комунікація. Спонукальна і констатуюча інформація. Чутки, особливості їх виникнення. Комунікативний простір міжособистісних відносин.

Психологічні особливості вербальної комунікації (говоріння, слухання). Види слухання: нерефлексивне, рефлексивне, критичне, емпатійне. Психологічні особливості невербальної комунікації: оптико-кінетична, паралінгвістична, екстралінгвістична, візуальне спілкування («контакт очима»), проксеміка.

Особливості взаємодії в соціальній психології. Види взаємодії: співробітництво, суперництво. зв'язок взаємодії і спільної діяльності. Потреба у взаємодії. Форми поведінки особистості у міжособистісній взаємодії. Деструктивні форми: агресія, упередження, обман, егоїзм. Конфліктна взаємодія. Структура конфлікту. Типологія конфліктів та причини виникнення конфліктів. Взаємодія на рівні дружби і любові. Поняття атракції. Альтруїстична поведінка у взаємодії.

Взаємодія і міжособистісний вплив. Загальна характеристика міжособистісного впливу. Види міжособистісного впливу: психологічний, особистий, функціонально-рольовий, індивідуально-специфічний, комунікативний. Види психологічного впливу: переконання, зараження, навіювання, наслідування.

Тема 7. Сприймання і розуміння людьми одне одного у процесі міжособистісного спілкування

Соціальне і міжособистісне пізнання. Поняття та зміст соціальної перцепції. Функції соціальної перцепції. Особливості суб'єкта і об'єкта міжособистісного сприймання. Особливості процесів міжособистісного пізнання. Залежність сприймання від індивідуальних, статево-рольових, вікових, професійних особливостей характеристик суб'єкта сприймання. Аперцепція.

Перцептивні механізми: ідентифікація, емпатія, егоцентризм, рефлексія, стереотипізація. Поняття каузальної атрибуції. Фундаментальна помилка атрибуції. Природа соціальних стереотипів. Антропологічні, етнонаціональні, соціально-статусні, соціально-рольові, експресивно-естетичні, вербально-поведінкові стереотипи. Ефекти соціальної перцепції. Ефект первинності. Ефект новизни. Ефект ореолу. Ефект пріоритету. Ефект поблажливості. Типові схеми формування першого враження.

Перешкоди на шляху спілкування. Труднощі спілкування. Бар'єри спілкування. Поняття про комунікативні бар'єри. Види комунікативних бар'єрів: смисловий, логічний, фонетичний, семантичний, стилістичний.

Тема 8. Феномен групи з погляду соціальної психології

Соціальна спільність і соціальна група. Група як основний інститут соціалізації та реалізації міжособистісного спілкування. Теоретичні підходи дослідження групи у вітчизняній та зарубіжній психології

Ознаки, що характеризують малу групу. Класифікація груп. Основні ознаки класифікації: безпосередність взаємозв'язків, кількісний аспект, соціальний статус, офіційна регламентація, значущість для особистості, тривалість існування, сила впливу на особистість, міра відкритості і доступності для широкого загалу, рівень розвитку.

Основні соціально-психологічні характеристики малої соціальної групи.

Соціально-психологічні параметри групи. Параметри, що характеризують групу як цілісність (спільна діяльність, групові процеси). Параметри, що характеризують індивіда як члена групи: групові норми та цінності, групові санкції, групові очікування, статус особистості, позиція особистості, роль особистості.

Види і структурні характеристики малої групи. Лабораторні малі групи, природні групи. Первинні групи та вторинні групи. Формальні та неформальні групи. Відкриті та закриті групи. Структурні характеристики малої групи: формальна та неформальна структура малої групи. Комунікативна структура малої групи. Соціометрія як метод дослідження малої соціальної групи.

Тема 9. Динамічні характеристики малої групи

Поняття про групову динаміку та групові процеси. Механізми групової динаміки: розв'язання внутрішньогрупових суперечностей, «ідіосинкразійний кредит», психологічний обмін, нормативний вплив меншості, зсув до ризику.

Концепції і моделі розвитку малої групи. Модель розвитку групи за Б. Такменом. Поетапний розвиток групи як колективу (за Л.Уманським). Модель емоційної динаміки групи (за І. Волковим). Нормативний вплив у групі. Вплив норм групової більшості. Конформізм, конформна поведінка. Вплив норм меншості.

Поняття про лідерство та керівництво у групах. Лідер і керівник: спільне та відмінне. Теорії походження лідерства та керівництва. Динаміка лідерства та керівництва. Стилі лідерства, керівництва, їх переваги та недоліки. Харизматичний лідер. Сучасні моделі керівництва.

Проблема прийняття групового рішення. Відмінності між груповими та індивідуальними рішеннями. Проблема групової згуртованості і груповий конфлікт. Продуктивність групової роботи. Групова згуртованість як складний психологічний феномен. Фактори, що впливають на процес згуртованості групи. Поняття групової сумісності. Соціально-психологічний клімат групи, фактори, що впливають на нього. Види конфліктів, що виникають у групі.

Тема 10. Психологія великих соціальних груп і масових явищ

Поняття велика соціальна група: сутність та зміст. Ознаки та структура великих соціальних груп. Класифікація великих соціальних груп. Соціально-психологічні особливості формування великих соціальних груп. Функціонування великих груп. Особливості дослідження великих соціальних груп.

Психологія соціальних класів. Соціальні класи, соціальна страта. Соціально-психологічні ознаки класів. Психологія етнічних груп. Психологічні особливості етнічних груп. Ментальність народу. Національний характер, темперамент, самосвідомість, почуття, традиції, звичаї та обряди. Психологічні особливості українського національного характеру.

Психологія масових явищ. Особливості масової комунікації та міжособистісного спілкування. Особливості функціонування громадської думки. Масова комунікація як різновид міжгрупового спілкування. Вплив громадської думки на функціонування великих соціальних груп.

Поняття про суспільний та масовий настрій. Соціально-психологічні явища, що виникають у великих групах: чутки, паніка. Засоби запобігання їхньому поширенню. Психологічні особливості великих стихійних груп: маса, публіка, аудиторія, натовп.

Зв'язок понять велика соціальна група та масова поведінка. Натовп та його особливості. Класифікація видів натовпу. Наслідування, навіювання, зараження як фактори впливу та регуляції поведінки натовпу. Особливості лідерства в натовпі. Специфіка міжгрупової взаємодії та міжгрупового сприймання. Міжгрупова поведінка, міжгрупові конфлікти.

Тема 11. Особливості прикладної соціальної психології

Загальна характеристика прикладної соціальної психології. Предмет і завдання прикладної соціальної психології. Особливості прикладних досліджень у соціальній психології.

Основні сфери застосування прикладної соціальної психології. Прикладна соціальна психологія у сфері економіки і виробництва. Прикладна соціальна психологія у сфері політики. Прикладна соціальна психологія у сфері освіти і науки. Прикладна соціальна психологія і охорона здоров'я. Прикладна соціальна психологія і сім'я. Прикладна соціальна психологія у правовій сфері.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Андреева Г. М. Социальная психология: Учебник для высших учебных заведений / Г. М. Андреева. – М.: Аспект Пресс, 2003. – 364 с.
2. Бэрон Р. Социальная психология: ключевые идеи / Р.Бэрон, Д.Бирн, Б.Джонсон[пер. с анг.]. – 4-е изд. – СПб.: Питер, 2003. – 512 с.
3. Корнєв М.Н. Соціальна психологія / М.Н.Корнєв, А.Б .Коваленко. – К.: Либідь, 1995. – 304 с.
4. Майерс Д. Социальная психология / Д. Майерс [пер. с англ.]. – СПб.: Пітер, 1996. – 684 с.
5. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія. Навч. посібник / Л.Е. Орбан-Лембрик. – К. : Академвидав, 2003. – 568 с.
6. Пайнс Эйала, Маслэч Кристина. Практикум по социальной психологии. – СПб.: Изд-во «Питер», 2000, – 528с.
7. Парыгин Б.Д. Социальная психология. Учеб. пособие / Б.Д. Парыгин. – СПб.: ГУП, 2003. – 616 с.
8. Практикум по социальной психологии. Учебное пособие / [под. ред. И.С.Клециной]. – СПб.: Питер, 2008. – 256 с.
9. Социальная психология: словарь-справочник/ [под. ред.В.Крысько]. – СПб.: Питер, 2008. – 752 с.
10. Социальная психология в трудах отечественной психологии / [Сост. А.Л. Свенцицкий] – СПб.: Питер, 2000. – 512 с.
11. Социальная психология: Хрестоматия / [Сост.: Е. П. Белинская, О. А. Тихомандрицкая]. – М.: Аспект Пресс, 1999. – 475 с.
12. Шибутани Т. Социальная психология / Т.Шибутани [пер. с англ. Ольшанского В.Б.]. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1998. – 544 с.

Додаткові наукові джерела

13. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Люди, которые играют в игры / Э.Берн – СПб.; М., 1996. – 397 с.
14. Битянова М. Р. Социальная психология: наука, практика и образ мыслей: Учебное пособие / М. Р. Битянова. – М.: ЭКСПО-Пресс, 2001. – 576 с.
15. Богомолова, Н.Н. Социальная психология печати, радио и телевидения / Н.Н. Богомолова – М.: МГУ, 1991. – С. 9–46. . – 126 с.
16. Бодалев А.А. Психология общения / А.А. Бодалев. – М.: Издательство "Институт практической психологии", Воронеж: НПО "МОДЭК", 1996. – 256 с.
17. Вундт В. Задачи и методы психологии народов // Социальная психология: Хрестоматия. – М., 1999. – С. 37 – 48.
18. Гнатенко П.І. Український національний характер / П.І. Гнатенко – К. : Док-К, 1997 . – 114 с.

19. Говорун Т.В. Гендерна психологія: Навчальний посібник / Т.В Говорун, О.М. Кікінеджі. – К. К. : Академія, 2004. – 308с.

20. Головаха Е.И. Психология человеческого взаимопонимания / Е.И. Головаха, Н.В.Панина. – К., Политиздат Украины, 1989. – 189 с.

21. Голод С. И. Личная жизнь: любовь, отношения полов / С.И.Голод. –Л.: Знание, 1990. -30 с.

22. Гришина Н.В. Я и другие: Общение в трудовом коллективе / Н. В. Гришина [и др.]. – Л.: Лениздат, 1990. – 274 с.

23. Добрович А.Б. Воспитателю о психологии и психогигиене общения / А.Б.Добрович. – М.: Просвещение. 1987 г. – 207 с.

24. Донцов А.И. Психология коллектива: Методологические проблемы исследования / А.И.Донцов. – М.:Изд-во МГУ, 1984. – 208 с.

25. Донченко Е.А. Личность: конфликт, гармонія / Е.А.Донченко, Т.Н.Титаренко. – Киев: Политиздат Украины, 1989. – 173 с.

26. Доценко Е.Л. Психология манипуляции / Е.Л. Доценко. – М.: ЧеРо, Издательство МГУ, 1997. – 344 с.

27. Эриксон Э. Идентичность, юность и кризис / Э.Эриксон. – [пер. с англ.]. – М.: Издательская группа "Прогресс", 1996. – 344 с.

28. Зимбардо Ф. Социальное влияние / Ф.Зимбардо, М. Ляйппе. – СПб.: Питер, 2001. – 448 с.

29. Знаков В. В. Понимание в познании и общении / В. В.Знаков. – Издво СПбГУ, 1994. – 168 с.

30. Кон И.О. В поисках себя: личность и ее самосознание / И.О.Кон. – М. : Политиздат, 1984. – 335 с.

31. Копець Л. В. Психологія особистості : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / Л.В.Копець. – К. : Вид. дім «Києво–Могилянська академія», 2007. – 460 с.

32. Кричевский Р. Л., Дубовская Е. М. Социальная психология малой группы: Учебное пособие для вузов../ Р.Л.Кричевский, Е. М.Дубовская. – М.: Аспект Пресс, 2001.– 318 с.

33. Куницына В. Н Межличностное общение / В. Н.Куницына, Н. В.Казаринова, В. М. Погольша..– СПб.: Питер, 2001. – 544 с.

34. Лебон Г.Психология народов и масс / Г.Лебон. – СПб: Маркет, 1995. – 311 с.

35. Левин К. Разрешение социальных конфликтов / К. Левин. – [пер. с англ.]. – СПб.: Речь, 2000. – 408 с.

36. Москаленко В.В.Социализация личности / В.В.Москаленко. – К.:Вища школа, 1986 – 200 с.

37. Московичи С. Век толп. Исторический трактат по психологии масс / С.Московичи – [пер. с франц.]. – М.: «Центр психологии и психотерапии», 1998. – 480 с.

38. Мясищев В.Н. Психология отношения / В.Н.Мясищев. – М.: Издательство «Институт практической психологи» , Воронеж: НПО «МОД ЭК», 1995. – 356 с.

39. Обозов Н.Н. Психология межличностных отношений / Н.Н.Обозов. – К.: Лыбидь,. 1990. – 192 с.

40. Ольшанский Д.В. Психология масс / Д.В. Ольшанский. – СПб.: Питер, 2002. – 368 с.

41. Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія управління : Посібник /. Л. Е. Орбан-Лембрик – К. : Академвидав, 2003. – 568 с

42. Парыгин Б.Д. Социально-психологический климат коллектива / Б.Д.Парыгин. – Л.: Наука, 1981. – 192 с.

43. Петровский А.В. Социальная психология коллектива / А.В. Петровский. – М.: Просвещение, 1978. – 176с.

44. Пиз А. Язык телодвижений / А. Пиз [пер. с англ.]. – СПб.: Изд. дом "Гутенберг" 1997. – 247 с.

45. Пірен М. І. Конфліктологія: Підручник / М. І. Пірен – К.: МАУП, 2003. – 360 с.

46. Почебут Л.Т. Социальные общности. Психология толпы, социума, этноса / Л.Т. Почебут. – СПб : Изд-во СПбГУ, 2005. – 286 с.

47. Психология личности и образ жизни / [под. ред. Шороховой Е.В., Бодалева А. А.]. – М.: Наука, 1987. –219 с.

48. Психология межличностного познания / [под. ред. Бодалева А.А]. – М., М.: Педагогика, 1981. – 224 с.

49. Реан А.А. Социальная педагогическая психология / А.А.Реан, Я.Л. Коломинский – СПб.: Питер Ком, 1999 - 416 с.

50. Савицька О.В. Етнопсихологія: Навч. посібн. / О.В. Савицька, Л.М. Співак – К.: Каправела, 2011. – 264 с.

51. Социальная психология личности в вопросах и ответах/ [под. ред. В.А.Лабунской]. – М.:Гардарика,1999. – 395 с.

52. Трухін І.О. Соціальна психологія спілкування: Навчальний посібник / І.О. Трухін. – К., 2005. – 336 с.

53. Хьелл Л. Теории личности. / Л.Хьелл, Д.Зиглер. – . СПб.: Питер, 2003. – 608 с.

54. Чалдини Р. Психология влияния / Р.Чалдини. – 4-е узд. – СПб.: Питер, 2001 – 288 с.

55. Щекин Г.В. Визуальная психодиагностика: познание людей по их внешности и поведению: Монография / Г.В.Щекин. – К.: МАУП, 1995. – 672 с.

56. Юсупов И.М. Психология взаимопонимания / И.М.Юсупов. – Казань.: Татар. кн. изд-во, 1991. – 192 с.

57. Ядов В.А. О диспозиционной регуляции социального поведения личности / В.А. Ядов // Социальная психология в трудах отечественных психологов. Хрестоматия. – СПб.: Питер, 2000. – С.40-52.